

Format de citation

Kreuz, Petr: review of: Tilman Haug / André Krischer (eds.),
Höllische Ingenieure. Kriminalitätsgeschichte der Attentate und
Verschwörungen zwischen Spätmittelalter und Moderne, München:
UVK Verlag, 2021, in: Český časopis historický, 2021, 3, p. 686-690,
<https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/24fd6b57f3b549fcb4b062d46d74d0f8>

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou
substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§
44a-63a UrhG / German Copyright Act).

bohemikálního původu již třináct. Záhada jejich smyslu je o to složitější, že jde o rukopisy spadající do období od konce 14. do konce 15. století.¹⁹ Závěrem svého zkoumání Lucie Doležalová vyslovila domněnku, že přípisek ambivalentně označoval jednak konec opisu, jednak to, co by mělo následovat, snad jídlo, pití nebo sex. „Marginální stará baba se tak objeví tam, kde už nemělo být nic. Kde jinde by měla být?“ Tak zní konec stati i celé knihy.

Závěr vyzní poněkud rozpačitě: sborník přináší cenné, někdy i objevné příspěvky, úvodní manifest však v nich nalezl jen ojedinělou odezvu v podobě feministicky aktivistických proklamací, což je vlastně dobře.

František Šmahel

Tilman HAUG – André KRISCHER (Hrsg.)

Höllische Ingenieure. Kriminalitätsgeschichte der Attentate und Verschwörungen zwischen Spätmittelalter und Moderne

(= Konflikte und Kultur – Historische Perspektiven, Bd. 32)

München, UVK Verlag 2021, 263 s., ISBN 978-3-7398-2770-4.

Politické atentáty a spiknutí od sklonku středověku do poloviny 19. století stály dlouho poněkud stranou zájmu historického bádání o kriminalitě, jehož pronikavý rozvoj můžeme v evropské historiografii sledovat od devadesátých let minulého století. V posledním desetiletí bylo možné nicméně zaznamenat rostoucí badatelský zájem o „politické zločiny“, mezi něž přirozeně patří také spiknutí a atentáty. Důvodem tohoto zájmu není pouze postupný přesun časového těžiště bádání o kriminalitě z epochy raného novověku do tzv. sedlové doby (*Sattelzeit*, druhá polovina 18. a první polovina 19. století), nýbrž také obecné zintenzivnění společenskovědního studia politicky motivovaných zločinů, které je reakcí na růst terorismu, zejména islámského, od přelomu tisíciletí. Průlomovým počinem v tomto směru byl rozsáhlý konferenční sborník, který inicioval Karl Härter z Institutu Maxe Plancka pro evropské právní dějiny ve Frankfurtu nad Mohanem.¹

Recenzovaný sborník přináší 11 příspěvků, převážně z pera německých historiků mladší generace, které vycházejí z referátů přednesených na sympoziu pořádaném univerzitou v Münsteru roku 2015. Témata sborníku vymezuje rozsáhlá úvodní stať „Überlegungen zu einer Kriminalitätsgeschichte der Attentate und Verschwörungen zwischen Spätmittelalter und Moderne“, v níž se editoři sborníku Tilman Haug a André

19 Před mnoha lety jsem v listku s přípravou latinského kázání neznámého táborského (?) kněze ze třetí čtvrtiny 15. století objevil český přípisek „Babo nespi!“. Nejde snad o obdobnou průpovídku, kterou kazatelé občas pronesli ve svých kázáních? Doklad viz v mé studii *Dva formulářové kusy z husitského Tábora*, in: *Návraty k pramenům. Studie k počátkům husitského Tábora*, Praha 2021, s. 553.

1 Karl HÄRTER – Beatrice DE GRAAF – Gerhard SÄLTER – Ewa WIEBEL (Hrsg.), *Vom Majestätsverbrechen zum Terrorismus. Politische Kriminalität, Recht, Justiz und Polizei zwischen Früher Neuzeit und 20. Jahrhundert*, Frankfurt am Main 2012.

Krischer nejprve pokusili zařadit politické atentáty a spiknutí do kontextu historického bádání o kriminalitě. S přihlédnutím k výsledkům dosavadního bádání se zabývají otázkou, do jaké míry lze atentáty definovat jako kriminalitu namířenou proti elitě a touto elitou stíhanou (s. 15). Jako hlavní témata sborníku vymezují konstrukce atentátu jako politického deliktu, konkrétní místa spojená s atentáty v raně novověké Evropě, bezpečnostní opatření a konečně materiální dimenzi atentátů. Autoři upozorňují, že ne všechny politické vraždy byly současníky vnímány jako atentáty, což nejlépe dokládá zavraždění Albrechta z Valdštejna v Chebu roku 1634.

V příspěvku s výstižným názvem „Teuflische Taten. *Coniurationes* und Attentate in der französischen, Societé politique’ des Spätmittelalters“ přibližuje Georg Jostkleigewe nejznámější (úspěšné i neúspěšné) atentáty, které byly spáchány na příslušníky vládnoucí vrstvy ve Francii 14. a 15. století. Zvláštní pozornost přitom věnoval „okultním atentátům“, při jejichž přípravě byly použity rozličné magické a okultní praktiky. Právě tyto atentáty byly podle autora znamením zkoumané doby a představovaly indikátor latentního politického konfliktu. Stať uzavírá tabelární přehled tří desítek atentátů ve francouzské vládnoucí vrstvě v letech 1305–1474.

V článku „A proditoribus civibus conturbata patria et Caesari vendita – Die Ermordung des Pier Luigi Farnese 1547“ zachycuje Sebastian Becker okolnosti politické vraždy parmského vévody, nemanželského syna papeže Pavla III., a její ohlas v dobové diplomacii, jurisdikci a publicistice. Jedna část dobové publicistiky označovala spektakulární vraždu vévody Piera Luigiho Farneseho jako *tyranicidium*, zatímco druhá vyvracela tuto její legitimizaci a prohlašovala ji za zradu a porušení přísahy, či dokonce za zločin urážky majestátu. Zvláštní pozornost věnoval Becker dobovému, španělsky psanému pojednání, které se pokusilo interpretovat vraždu z roku 1547 formou fiktivního dialogu jejich protagonistů. Za autora tohoto díla je považován tehdejší císařský vyslanec v Římě, španělský básník a diplomat Diego Hurtado de Mendoza y Pacheco.

Benedikt Nientied probírá v článku „Security of the Crown, safety of the Nation? Verschwörungsszenarien und parlamentarische Sicherheitsdiskurse in England, ca. 1570–1680“ publicistické a parlamentní debaty o hrozbách spiknutí proti anglické monarchii a o opatřeních k zajištění její bezpečnosti. Tyto debaty byly vyvolány sérií spiknutí proti královně Alžbětě I. v 70. a 80. letech 16. století. Výrazně je na počátku 17. století příživilo odhalené tzv. Spiknutí střelného prachu (*Gunpowder Plot*) proti králi Jakubu I. Stuartovi a také dokonaný atentát na francouzského krále Jindřicha IV. roku 1610.

André Krischer zpracoval v podrobné analytické studii „Der versuchte Anschlag auf Fürstbischof Christoph Bernhard von Gallen im Februar 1673. Politische Kriminalität im Zeitalter Ludwigs XIV.“ průběh a okolnosti procesu s bývalým münsterským měšťanem a císařským rytmistrem Jakobem von der Kette. Ten byl obviněn z plánování atentátu na münsterského biskupa Kryštofa Bernarda von Gallen (1606–1681, biskupem od roku 1650), odsouzen za velezradu a v dubnu 1673 popraven v Münsteru rozčtvrcením.

Krischer na Ketteho případu ilustruje svůj (podle mého názoru komplikovaný a přespříliš sofistikovaný) koncept „fabrikování“ politického zločinu, které ovšem nechápe jako jeho fingování, nýbrž jako kooperativní konstrukci vytvořenou spojením řady

stavebních prvků. Signálem k započetí konstrukce politického zločinu bylo slovo „zrada“. Autor připomíná, že biskup usiloval o co nejrychlejší vykonání popravy ve snaze zabránit tomu, aby se Ketteho advokát proti rozsudku odvolal k Říšskému komornímu soudu nebo k Říšské dvorské radě.

Thomas Dorfner se v příspěvku „Mit Magie und Jagdgewehr für ein protestantisches Herzogtum“ s podtitulem „Das Mordkomplott württembergischer Untertanen gegen Fürst Friedrich Wilhelm von Hohenzollern-Hechingen (1708–1712)“ zabývá nejen okolnostmi spiknutí proti říšskému knížeti, ale také prostředky, které spiklenci použili. Obětí vražedného komplotu, který byl plánován už od roku 1708, se měl stát císařský maršálek, kníže Friedrich Wilhelm von Hohenzollern-Hechingen (1663–1735). Motivem spiknutí byla obava, že by kníže mohl přimět württemberského vévodu Eberharda Ludwiga k tomu, aby konvertoval ke katolicismu. Hlavními osovateli atentátu byli tři vévodští služebníci. Původně plánovali zastřelit knížete během dvorského lovu, později se uchýlili k magickým praktikám. Proces se spiklenci u stuttgartského městského soudu trval téměř rok a ke kauze vydala obsáhlé dobrozdání i právníká fakulta univerzity v Tübingenu. Tři hlavní pachatelé, jimž původně hrozil trest smrti, byli nakonec v únoru 1712 odsouzeni k pouhému doživotnímu vypovězení z Württemberského vévodství.

Tématem stati „Criminal Cosmopolitans: Conspiracy theories surrounding the assassination of Gustav III of Sweden in 1792“, kterou napsal švédský historik Andreas Önnfors, jsou okolnosti a mezinárodní ohlas atentátu na švédského krále Gustava III., jenž byl zastřelen v březnu 1792 ve Stockholmu během maškarního bálu, jakož i konspirační teorie kolem této politické vraždy. Autor si proto klade mj. otázku, do jaké míry se v debatách kolem atentátu na Gustava III. objevovaly ty konspirační teorie, které buď uvedla v život, nebo výrazně posílila Velká francouzská revoluce, zvláště teorie o údajném zednářském spiknutí. Základ konspiračních teorií o královraždách spatřuje autor v knize Charlese-Louise Cadeta de Gassicourta (1769–1821) *Le Tombeau de Jacques de Molay* z roku 1797. Pozdější proslulý francouzský přírodovědec a farmaceut v ní psal o svobodných zednářích jako o nositelích odkazu posledního velmistra templářů Jacquese de Molay († 1314), kteří se prý zavázali přísahou vyhubit všechny krále a zlomit moc papežů.

Karl Härter, vůdčí osobnost současného historického bádání o kriminalitě, obohatil sborník propracovanou, rozsáhlou a bohatě ilustrovanou studií „Attentatsbilder in populären Druckmedien: Politische Attentate und strafrechtlich-polizeiliche Reaktionen in Europa zwischen Aufklärung, Revolution und Vormärz (1757–1820)“. Atentáty představovaly podle autora performativní veřejné akty, jejichž cílem byla destabilizace stávajícího politického zřízení. Zvláště v osvícenské a předbřeznové epoše se tak atentáty stávaly – ještě častěji než dříve – objektem zájmu médií, včetně obrazové publicistiky.

Härter postupně probírá a charakterizuje obrazové ztvárnění celkem osmi atentátů na hlavy evropských států a exponované politické činitele z let 1757–1820. Nerozhoduje, zda to byly atentáty úspěšné v tom smyslu, že výsledkem byla smrt státního představitele či politika, proti němuž byly namířeny (švédský král Gustav III./1792, Jean Paul Marat/1793, ruský generální konzul August von Kotzebue/1819, Karel Ferdinand z Artois, vévoda z Berry, synovec francouzského krále Ludvíka XVIII./1820), či neúspěšné, kdy osoba, jež

byla cílem atentátu, utrpěla pouze zranění (francouzský král Ludvík XV./1757, portugalský král Josef I./1757, hesenský předseda vlády Carl Friedrich von Ibell/1819), nebo vyvázla bez jakékoli újmy (Napoleon Bonaparte/1800).

Většina zkoumaných atentátů byla spáchána nožem, nikoli pistolí, popř. jinou palnou zbraní. V Napoleonově případě byla použita bomba. Obrazová publicistika se zaměřovala na dvě nejspektakulárnější fáze dění okolo atentátů, a to na samotný vražedný útok a na konečné potrestání pachatele, popř. i dalších spiklenců, tj. zpravidla na veřejnou popravu. Publicistika z doby před francouzskou revolucí svědčí podle autora o aktivní mediální politice státu s cílem ovlivnit veřejné mínění, což se dělo např. publikací vybraných právních dokumentů.

V případě atentátu na Kotzebueho přinášela média už nejen vyobrazení atentátu, jeho oběti a popravy, nýbrž navíc také portréty pachatele, studenta Carla Sanda, a vyobrazení jeho pobytu ve vězení. Celkově dospívá Härter k závěru, že atentáty ve zkoumané době představovaly symbolickou manifestaci politického násilí, které nebylo možné plně zvládat jen nástroji trestní justice. Vznikající státní policejní a bezpečnostní orgány proto nejen stíhaly atentátníky, nýbrž zároveň atentáty vykládaly a využívaly s cílem dosáhnout kontroly nad veřejností a politickou opozicí. Díky tomu se ve veřejných debatách a tištěných médiích většinově prosazovala oficiální interpretace atentátů.

V propracovaném a myšlenkově velmi podnětném příspěvku „*Rasereien und Anarchie und ‚moralische Krankheit‘*“ s podtitulem „*Politische Attentate und ihre Deutung und Medialisierung in Frankreich 1799–1815*“ rozebírá T. Haug průběh a okolnosti bombového útoku na Napoleona Bonaparta v prosinci 1800 v Paříži a oficiální reakce na něj. Při atentátu zahynulo dvanáct lidí a 50 bylo zraněno, tehdejší první konzul Francouzské republiky nicméně vyvázl nezraněn. Případ vzbudil velký publicistický ohlas, protože použití „pekelného stroje“ (*machine infernale*) přinášelo nový typ atentátu – teroristický útok. Ten měl sloužit především k šíření strachu ve společnosti a v řadách obyvatelstva. Pařížský atentát z roku 1800 navíc signalizoval přechod od raně novověkého typu atentátu proti sakralizované osobě panovníka k modernímu politickému násilí zaměřenému proti reprezentantům systému. Zmíněný atentát byl ve Francii podle Hauga zároveň jedním z významných impulsů pro rozvoj kriminální a tajné policie, která měla fungovat i jako nástroj ochrany stávajícího politického a sociálního řádu.

Stát „*Informationen über Verschwörungen? Entscheiden in Fragen der ‚Inneren Sicherheit‘ im britischen Parlament (1811–1819)*“, v níž Mathias Freidmann a A. Krischer přibližují diskuse v britském parlamentu, se týká tří událostí z druhého desetiletí 19. století, které byly vnímány jako bezpečnostní riziko či spiknutí: povstání tzv. luditů (1812); hladové nepokoje ve Spa Fields v Islingtonu na konci roku 1816 a *Peterloo Massacre* v Manchesteru v srpnu 1819.

Posledním příspěvkem sborníku je nerozsáhlá studie s výstižným názvem „*Das Attentat auf König Louis Philippe I. am 28. Juli 1835 und die Formierung transnationaler Sicherheitsregime in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*“, ve které se frankfurtský archivář Conrad Tyrichter pokusil postihnout vnitropolitické a zahraniční reakce na atentát „pekelným strojem“, jehož oběti se měl v červenci 1835 během vojenské přehlídky v Paříži

stát francouzský král Ludvík Filip I. Orleánský. Atentát vedl v dalších letech k zesílení policejní a zpravodajské spolupráce mezi Francií a státy Německého spolku.

Sborník uzavírá rejstřík místních názvů, podrobný rejstřík osob s životními daty a stručnou charakteristikou každé z nich (s. 253–262) a seznam přispěvatelů.

K publikaci lze vznést jen minimum výhrad. Naopak je třeba ocenit, s jakou jistotou a rozhledem se autoři, většinou mladí historikové, orientují v pojednávané problematice. Výtky, které snad stojí za zmínku, lze vyslovit jen k dílčím pasážím: Jistý údiv v českém čtenáři možná vzbudí věta, v níž editoři Haug a Krischer vymezují Římsko-německou říši jako periferii politických atentátů (s. 20). Přinejmenším nezvyklé je, když titíž autoři „necitují“ Zlatou bulu Karla IV. (1356) v latinském originále (s případným připojeným moderním překladem), nýbrž v německém překladu z počátku 18. století (s. 24). V úvodu článku G. Jostkleigreweho postrádám větší distanci od teroristické organizace RAF – její činnost lze sotva označovat slovem „boj“ (*Kampf*) (s. 37). Obávám se, že také není možné psát o „jisté míře autonomie“ inkvizičního řízení v münsterském knížectví ve druhé polovině 17. století (s. 118).

Recenzovaný sborník představuje cenný příspěvek ke studiu dějin politických atentátů a spiknutí v Evropě od pozdního středověku do poloviny 19. století a zároveň i nepřehlédnutelné obohacení historického bádání o kriminalitě.

Petr Kreuz

Edvard BENEŠ

La Boemia contro L'Austria-Ungheria. La libertà degli Zceco-Slovacchi e l'Italia. Con prefazione dell'on. Andrea Torre. Casa editrice Ausonia

(Roma 1917. Revidované vydání, doslov Francesco Leoncini.)

Treviso, Editrice Storica 2020, 167 s., ISBN 978-88-96674-63-5.

Benešův text, který vyšel jako brožura v době první světové války, sledoval jako hlavní cíl získat podporu pro vznik samostatného Československa. Zároveň však text obsahuje i zajímavé poznámky či informace k českým dějinám v kontextu habsburské monarchie a úsilí o emancipaci českého (a slovenského) národa. Není pochyb o tom, jaké motivy měl Beneš k napsání tohoto textu. Vedle T. G. Masaryka a M. R. Štefánika byl jedním z těch, kteří během války usilovali o vznik samostatného československého státu. Pro opětovné vydání tohoto textu v italském jazyce se podnětem stala Benešova myšlenka o spolupráci nezávislého Československa a Itálie. Francesco Leoncini se již dříve podílel na revidovaném vydání „Nové Evropy“ od Tomáše Garriguea Masaryka,¹ nyní inicioval vydání Benešova textu a doplnil jej doslovem.

Benešův text je rozdělen do devíti kapitol a doplněn o sedm textových příloh. Beneš nejprve stručně připomenul svůj pohled na „smysl“ česko-slovenských dějin a boje Čecho-Slováků proti Němcům. Třetí kapitolku věnoval nástupu Habsburků na český trůn,

1 Tomáš Garrigue MASARYK, *La Nuova Europa. Il punto di vista slavo*, překlad z češtiny, úvod, doslov a úprava Francesco LEONCINI, Pordenone – Padova 1997, Roma ²2021.